

PROLOGAS

Tas mažas, skriauznas žmogulis nuotraukoje, išverstomis akimis, tarsi per dideliu gabardino paltu ir tarsi prislėgtas per didelės skrybėlės, – tai mano tėvas. Greta jo su mėlynu jūrininko kostiumėliu ir trumpomis kelnikėmis, baltuojančiu jūrininko kepurėliu ant galvos, su sandalais ir kojineitėmis ligi kelių – tai aš. Motinos su mumis nėra. Vadinasi, greičiausiai sekmadienis. Kitaip juk nevilkdėčiau tuo jūrininko kostiumėliu.

Motina turbūt verda pietus, nes ką gi kita galėtų veikti tą vaiskų vasaros sekmadienį, kaip tat matyti iš saulėtos nuotraukos. Kažką ten maišo puode, kažką perstato ant ringių, įkiša pliauskų į viryklės krosnį, minko tešlą bulvių kukulaičiams, dejuodama, kad vis puodai ir puodai, už ką Dievas ją taip baudžia, kad net pasivaikščirot sekmadienį negalėjo išeit. Visuomet sekmadieniais eidavome pasivaikščioti, mama turėjo lapės apykaklę, skrybėlaitę, rankinuką, pirštinaites, batelius, viską vienos spalvos, buvo ponija, praeiviai atsisukdavo, o tapo virėja. Gal kiverčijasi su tetute Marta, nes gyvename visi krūvoje pas senelius ir kiverčiui daug nereikia.

Ne tave vieną, ne tave vieną, glaisto kiek įmanydama tetutė Jadvyga, nes tetutė Jadvyga širdį kiekvienam atiduotų, jai skauda, kai kam ką skauda, visus mus nubaudė. Kiaules ir tas sužiedavo, lyg ir tavo, šeri, stengiesi, rankų jau nuo tų bulvių nejauti, ir dar kokios rajos, o pasiskersti negali. Palūkėk, tik įmesiu joms į lovį ir padėsiu tau.

O štai tetutė Marta nenuleidžia ramiai nė vieno motinos žodžio. Ponia atsirado! Tik pažiūrėkite! Ko tada čia atvažiavai? Reikėjo tupėti mieste, jei tau ten taip patiko. O lapę ir aš galiu turėt, nemanyk. O, nueis Vlodekas, paspęs slaustukus, duos Kažmerskiui išdirbti, ir turėsiu. Nueisi, Vladziau?

Dėdę Vlodeką toji lapė net sviesteli. Ar tu, po šimts paibeliių, proto netekai? Ir kur tu su taj lapę vaikštinėtum? Po kaimą? Kad žandaras pričiuptų tave už pakarpos, kur gavai lapę, ir mane už subinės paskui? Arba kad žmonės mus apšnekėtų, kad pralobome, ir gal dar iš žydų? Dieve šventas! Nu, ir sugalvok tu man?! Žmogus čia nežinai, ar dieną, ar valandą beišgyvensi, o ta – lapės! Lapės užsimanė! Ir, duodamas valią susikaupusiam įsiūčiui, pašaipiai mėgdžioja tetutę Martą. Lapės! Lapės! Nueisi, Vladziau? Nelaboji! O kad devintą prakaitą daktarams išsunki, apie tai ji nepagalvoja. Iš kur vaistams paimti, nepagalvoja. Tiktai lapę! Lapę eik jai sugauk!

Tetutės Martos akys sudrėksta, ji tylomis atsisėda ant suolelio prie lango ir imasi siuvinėti virtuvės gobeleną. Gera gospadi-nė – šventė pirmutinė. Sekmadienį siuvinėji? taria nuo rožinio močiutė. Sekmadienį nuodėmė. Tuo tarpu dėdė Vlodekas dar ilgai negali jai atleisti už tą lapę. Lapę! Lapę!

Galop senelis pliaukšteli savo papratimu per kelį ir nukerta. Cit man! O paskui ramiai, jau iš savo amžiaus aukštumos, pats pradeda apie lapes, tarsi jis vienintelis būtų jų žinovas. Et, nematyti kažkaip dabartės lapių. Kurapkų, zuikių – dar dar. O lapės tarsi prapuolė. Ar tas karas, ar kas? Nebuvo, rasi, pranašsčių apie lapes. Apie kurapkas taip. Nebus kurapkų, nebus ir žydų. Negirdėti nė, kad lapė kam vištą nuneštų. Seniau dienos nebūdavo. Ne vištą, tai žašį, antį. Ir urvai užvirtę, ženklo nēr, kad būt įlindus, išlindus. Gal koks maras? O lapiauti ne dabar,

vasarą. Dabar šlamštas, ne kailis. Kaipmat nusišertų tau, Martule. Tatai tik žiemą. Žiemą kailis sutankėja. Ir plaukas darosi storesnis, ilgesnis, žvilgesnis. Laikosi paskui daug metų. Viena tik reikia, kad būtų plieninė raizgams. Yra ten gabaliukas ant aukšto. Ir pasekti, kur kokia vaikšto. Bet iki žiemos dar ohoho.

O jei sekmadienis, vadinasi, pietums gaidys. Pasipūtęs, skaisčiai raudonas, su purpurine skiautere. Ką tik vaikštinėjo po kiemą, dar matau jį, kaip iš vištų kuopos išsirenka tą kanapėtą perekšlę, prilekia prie jos, išstumdydamas į šonus kitas vištas, ir op! prigniuzdo ją, nuolankią, prie žemės, po viskam nusipurto ir vėl vaikšto pasipūtęs. Kraujas tebevarva iš jo nukirsto kaklo, nužymėdamas taką nuo trinkos iki trobos, kai dėdė Stefanus neša jį suėmęs už kojų savo didelėje saujoje, aiškindamas lyg pats sau, nespurdėk tu, rupūžioke, negyvas gi jau esi. Bet žengiant per slenkstį gaidys vėl skečia sparnus, lyg norėdamas jais įsispirti į staktą. Laikyk jį, nes man sienas krauju aptaškysi, šaukia tetutė Jadvyga, o ką tik balintos. Naje, sakau jam, kad nesimuistytų. Ką jam sakai?! Ką jam sakai?! Galvą jam nuknekinai ir dar sakai! Dėdė piktai nuteškia gaidį kubilan.

O, stambus gaidys, tai bent stambus gaidys, senelis prisilenkia virš kubilio, o gaidys, tarsi girdėdamas, kad senelis jį giria, vėl rėžiasi, tamposi. Tik tuomet, kai tetutė Jadvyga apšutina jį verdančiu vandeniu iš prikaistuvio, susitraukia, suglemba, ir taitai jo amžinasis atilsis. O tetutė apsijuosia prijuoste, prisitraukia suoloelį. Išpešk jam pirmiausia uodegą, primena senelis. Ir tetutė visu gniaužtu išpeša tą uodegą. Eina įmesti tos uodegos į viryklę. Atrodo, lyg liepsnos kuokštą neštų, kad apsaugotų namus nuo ugnies. Jau čiumpa žarsteklį, jau nutrauks ringes. Šaukiu, tetute, nemeskit, pasidarysiu plunksnų karūną! Būsiu indėnas! Tetutė dvejoja, a turėkis, tik išsidžiovyk. Kam jam davei? Senelis

neslepia nepasitenkinimo, nori, kad dar kada namai sudegtų? O iš ko jis pasidarys karūną, kad nori būti indėnas? Povų taigi pas mus nėra. Prietaras tiktai, dėl uodegos namai mat sudegs.

Tetutė vartaloja gaidį ant nugaros, ant pilvo, peša, kad net plunksnos traška. Palik, sako motina, nusipešiu pati, o tu renkis į bažnyčią, nes ir į sumą nespėsi, ne tik į rytines mišias. Spėsiu, tetutė sukasi kaip vijurkas, net skepeta jai nuslinko nuo galvos ir ištrūkę plaukai juodu debesiu uždengė jai veidą, o kad ir pasivėlinsiu kiek, tai Viešpats Dievas juk nepastebės. Ne tam ant kryžiaus kabo, kad žiūrėtų, kas vėluoja.

Prašmatnūs tie tetutės plaukai. Ne dailūs, ne vešlūs, o prašmatnūs. Senoji Smikova, kaimynė, net sako – dievini. Na ir dievini tie tavo plaukai, Jadvyga, dievini. Nedavė tau Dievulis vaikelio, tai nors plaukus davė už tavo auksinę širdį. Kitos ir to neturi. O dėdė Stefanas dažnai paglosto tuos plaukus, kai niekas nemato, ir neprataria nieko. Bet tetutė žino, ką jis norėtų pasakyti, ir kiekvieną šeštadienį plaunasi tuos plaukus. Vos pradėjus lyti pastato kibirą po lietvamzdžiu ir renka lietaus vandenį tam plovimui. Net iš laukų atskuba, kai lietus lyja, kad pririnktų lietaus vandens. Sklīdina to vandens skardinėje statinėje prie sienos ir kitoje – ažuolinėje, ir katile, nes jokiame šeštadieniui jo negali pristigti. O juk pasitaiko, kad lietus ilgai nelyja, kartais visą vasarą sausra užgaišta virš kaimo, virš laukų, bet lietaus vandens privalo būti tam plovimui šeštadienį.

Todėl šeštadienį tetutė nebeina į laukus, ir visiems tai atrodo suprantama. Nors dėl visa ko šeštadienį ryte dėdė Stefanas primena, tai Jadvyga tegul pasilieka, plaukus turi išsiplaut. Vienas tik senelis, ne todėl, kad tam prieštarautų, nes jam patinka tetutė Jadvyga, negali atsistebėti, kad taip kožną šeštadienį. Per rugiapjūtę tai taip, greičiau pridulka, bet dabar ėgi nėra tokio

dulkino darbo. O utėlių juk taip nenuprausi, reikia šukomis išsukuot. Ką jūs, tėve, čia su tom utėlėm? Dėdė Stefanas užsi-gauna. Kokių utėlių? O kokių dar? Utėlių. Visada plaukuose turėjo utėlių. Tai jau dabar neturi? Oi, tėti, tėti, tetutė Jadvyga mėgina tas utėles juokais paversti, nes turbūt iš gėdos sudegtų. Ogi pasiliksiu, nes reikia namus sekmadieniui kiek apkuopti, apsiskalbti, pasišluoti, pietus išvirti. Ir tetutė lieka, kad išsiplautų tuos plaukus.

Iš pradžių ištrina plaukus žibalu. Kad žvilgėtų ir neslinktų. Paskui stovi nuoga iki pusiaujo, virš dubens pasilenkusi, krūtimis veik liesdama vandenį, nes ir krūtis turi tetutė dievinas. Turbūt išdribtų iš dubens, jei abi iškart panardintų. Skiriasi į šonus, taip joms tarpusavy ankšta. Nešiojasi tetutė su tomis nuogomis krūtimis po trobą, kai įlieja karšto vandens iš katilo ir kai po pirmo plovimo šliūkšteli pamuiles nuo prieangio kieman, ir kai malkų įdeda į viryklę, kartais tik prilaiko jas viena ranka, kad nesiritinėtų. Ogi ir neturi prieš ką gėdytis, visi laukuose, aš išginiau karves, ir tik Viešpatis Jėzus Alyvų kalne vienudu su tetute, bet jis irgi nežiūri į tetutę, nes meldžiasi ir yra akis užvertęs į dangų. Todėl tetutė net rakto duryse nepasuko, nes kas gi galėtų ateiti, artimiausi kaimynai taip pat laukuose ir tolimesni laukuose, ir visas kaimas laukuose.

Virš dubens pasilenkusi, visa putota galva, tetutė panardina tose putose rankas ir trenka, tarsi mėnesį būtų tų plaukų neplovusi, o krūtys po ja siūbuoja į rankų taktą kaip du varpai. Nemato, negirdi, nes ir akys, ir ausys muilo pilnos, o dar trenkančių rankų garsą galvoje girdi, kai staiga lyg kažkas ją priliečia. Kaip stovi prie dubens, rankas sukišusi į plaukus, taip ir sustingsta. Kas čia? Lyg klausia, lyg nusigąsta, nes negirdėjo, kad duris kas būtų atvėręs. O dėdė Stefanas savo didelėmis saujo-

mis apglėbia iš apačios tas tetutės krūtis, svyrančias virš dubens, tarsi suimtų šunyčius iš guolio. Tetutė dedasi nustebusi. Nėjai į laukus? Sugrižau, gi budes pamiršau. Eikš. Kas tau į galvą šovė? Nematai, galvą plaunuosi? O jei kas įeis? Na ir kas? Ilgai truks? Bet ir trumpai gali įeiti. Tegul įeina. Ne su svetima, su sava. Palauk, išskalausiu nors. Pasuk raktą. Kam? Eikš.

Ir paraito tetutei sijoną, sodinasi ją ant kelių ir sūpuojasi abu. Tetutė kartkartėm kilsteli nuo dėdės kelių ir krenta, kilsteli ir krenta, dejuodama, o Dieve, o Stefušiau. Ir vis greičiau, o Dieve, o Stefušiau. Dėdė vis stipriau gniaužia tetutei krūtis, net muilai nuo tetutės plaukų drabstosi po visą stubą. Staiga tetutė tyliai sudejuoja ir susmunka dėdei ant rankų, o dėdė priglaudžia galvą jai prie pečių. Ir taip sėdi juodu valandėlę, sustingę. Gal šį sykį duos Dievas, Stefušiau. Anugi, gal duos.

Stuboj jau pasklidęs sultinio kvapas, kai paskutiniai iš sumos pargrižta senelis su dėde Vladeku. O, kvepia tai kvepia, senelis, vos slenkstį perkopęs, pasigardžiuodamas traukia nosimi. Et, senas gaidys, tai ir kvepia, dėdė Vladekas būtinai papriešgyniaus, ypač seneliui. Gal šitaip kiekviena proga prasiveržia nuoskauda, jaučiama seneliui, nes, regis, būtent senelis prirodė jam tetutę Martą į žmonas. Tik va mėšą tai anryt valgysim, kol išvirs. Sakiau, papjauti tą raibąjį, tegul ir mažesnis, bet ne toks nudrengtas. Tai kvepia o kvepia, senelis varo savo.

Tą pačią akimirką, tarsi priekaištaudamas sau, kad dar nuo smilkalų kvapo po sumos neataušęs jau prie sultinio kvapo smalsiai puola, priduria, ale protingą pamokslą šiandien kunigas pasakė, o protingą. Oratorius, broleli, oho. Nei protingą, nei ką, dėdė Vladekas aiškiai turi noro susikivirčyti su seneliu. Šneka, kas jam ant seilės užaina. Ir amžinai baugina, lyg mažai baimės būtų ir be jo. Pragaro kančios ir pragaro kančios. Protin-

gą, nenusileidžia senelis. Jums, tėve, viskas, ką kunigas pasakys, turi būti protinga. O kunigai irgi kai kada niekus nupaisto. Ne, protingai kalbėjo, kvaraba, kiek blogio pasaulyje? Ir be jo žinome, kiek. Didelis mat protas.

Susėdo atstu vienas nuo kito, dėdė Vlodekas prie stalo, senelis ant suolo prie lango. Ir kai atrodė, kad abu jau tik laukia, kada pagaliau išvirs tas gaidys, vėl pradeda apie tą kunigo pamokslą. Senelis, kad o protingą, dėdė Vlodekas, kad nei protingą, nei ką. Senelis, kad kunigo dėka Dievo žodį dar bent sekmadienį gali išgirsti. Dėdė Vlodekas, kad Dievas ką turėjo pasakyti, pasakė ir numirė, o kunigai nuo savęs kalba. Kurgi Dievas norėtų per kunigą kalbėti, tėve, dar per tokį, kuris jau nežino, nė kiek imti už laidotuves, už santuoką, už krikštą, už kiek negaila per kalėdojimą. O Dievas Lozorių prikėlė ir ar ką paėmė? Vandenių vynu pavertė, kai nebuvo ko gerti, ir ar ką paėmė? Dievo žodį pakeitė žmogaus žodžiu, bet kartoja, kad Dievas. O jei Dievas nori žmogui ką nors pasakyti, tai pats jam pasakys, ar mintyse, ar laukuose, ar net girtuokliui, ne gerk, o eik pas žmoną, vaikus. O senelis į visa tai atsako niurzgėdamas, tu kvaraba, tu kvaraba. Galopi pliaukšteli sau per kelį, tu antikriste! Ir dėdė nutyla, nes su seneliu menki juokai, kai ima pliaukšinti per kelį.

Stoja tylą, įtemptą it spyruoklė, nei išėiti, nei pasilikti tokioje tyloje. Todėl nors niekas stubos neapleido, atrodo, kad visi dingę, ir tik senelis širdamas, piktas ant dėdės Vlodeko dėl to kunigo pamokslo, sėdi ant suolo prie lango, tarsi laukdamas, kad gal kas ateis. Po neilgos valandėlės motina, bedusi šakute į verdantį gaidį, paskelbia, kad jau valgysime. Ir tą pat akimirką senelio akys atlyžta nuo to pykčio ant dėdės Vlodeko ir nukrypsta į močiutę. Nors galima pamanyti, kad močiutės troboje nėra, nes niekas nepastebėjo, kada ji sugrįžo, niekas nė žodžiu to nepaliu-

dijo, vadinasi, gal ji dar klūpo kažkur ištuštėjusioje bažnyčioje, prieblandoje, nes jau zakristijonas Severinas užgesino žvakes, o gal jos išvis nėra pasaulyje.

Bet štai močiutė apsireiškia iš nebūties tolimiausioje trobos kertėje, šalia didelės, senos, žalzganais raštais išmargintos skrynios, susigūžusi prie rožinio. Na ir kas, kad buvo ir mišiose, ir sumoje, o vakarop eis dar į mišparus, maldos niekada nebus per daug, juolab kad šeimyna gausi, o be šeimynos, trobesys, gyvuliai, klijimas, tvartai, sodas, laukai, kaimas, tai kiek už visa tai reikia melstis.

Ruošk, paragina senelis, nes močiutė tebelaiiko tą rožinį pirštais. Ir tuomet prasideda močiutės vaidmuo, tartum jai nuo amžių skirtas. Giliai atsidūsėjusi ji pakyla, eina prie indaujos ir išima skardines lėkštes. Net jei nežinotum, kad jau pietų metas, tų lėkščių žvangėjimas apie tai primintų. Tos lėkštės – tai lyg išblukusio dangaus skridiniai, nei mėlynos, nei pilkos, o kiekvienos dugne juoduoja didelė gelė su juoda akimi per vidurį, pakraščiais apjuosta tokių pat juodų, su juodomis akelėmis mažesnių gėlių vainiko. Senos jos. Apie tai byloja apdaužymų žymės. Vienoje net skylutė iššokusi, ir močiutė pervėrė per ją skurlio skiautelę. Niekas nenori iš tos lėkštės valgyti, todėl ji stato ją ant stalo ties savo vieta. Kažkaip seniai jau kaime nebūta skardžiaus, užliutuotų arba sukniedytų, ir močiutė nuolat jo dairosi. Gera dar lėkštė, kur dabar tokių lėkščių bepaimesi, mat visi liepia močiutei ją išmesti.

Gavo tas lėkštes močiutė kraičio, kada tekėjo už senelio, ir todėl taip užsistoja prieš visus tas lėkštes, o su ja kartais užsistoja ir senelis. Ypač prieš motiną. Nes motina beveik kaskart, sėdantis prie stalo, prikiša tas lėkštes, kad gėda jau valgyti, kad kaip pas elgetas, kad kaip galima buvo per šitiek metų nenusipirkti por-

celianinių, iš porcelianinių dabar žmonės valgo. Tačiau močiutė ir senelis yra prieš porcelianines, nes porcelianinių kiek jau būtų prikulta, o šitos yra ir yra. Argi nesakė kunigo gaspadinė, terkšt, iškris iš rankų, kad ir šluostant, ir po lėkštės. O šitos yra ir yra. Arba net nežinia nuo ko anos skyla. O šitos yra ir yra.

Išdėliojusi lėkštes, močiutė ima dalyti gaidį, oriai ir apgalvotai, kaip pridera teisingumui. Tam kulšis, tam kita kulšis, tam pusė krūtinėlės, tam antra pusė, ten uodega, čia sparnelis, antras sparnelis, kaklas, per mažai tų sparnelių, per mažai tų kulšių, todėl tam kiek nuims, anam kiek pridės, perdės, nugnybs, sukeis, pridurs, perpjaus perpus, gododama, kad toks didelis atrodė tas gaidys, toks didelis, kol vaikštinėjo po kiemą, o nėra ko dalyti.

Tetutės it pelėdos akylai stebi, ar jų vyrai nenuskriausti, ir bent akimis sukeičia didesnius gabalus į mažesnius, mažesnius į didesnius, ir galbūt todėl taip lėtai sekasi močiutei tas dalijimas. Juolab kad ir dėdės nesėdi abejingi, o įtemtai lygina savo lėkštę su kito, nė batu nebrūžteldami per grindis.

Tik senelis ramus, mat jam garantuota kulšis, ir ne močiutės valia, bet teisingesnio teisingumo, kas žino, gal Dievo, kuris kartu su žeme ir tą kulšį paskyrė nuo kiekvieno gaidžio sekmadienio pietums. Todėl žvilgčioja senelis į lėkštes tarsi iš to teisingumo aukštybės ir retkarčiais pataiso močiutės teisingumą. Stefanui įdėk dar. Kodėl Martai pagailėjai? Jadvygai duok sparnelį, ne jam. Jis kaklą jau turi, užteks jam.

Tuo tarpu motina, užbėgdama už akių močiutės teisingumui, įvykdys savo teisingumą. Paims kepenėles, skranduką, galvą, kojas ir pasakys, kad jai to gana, užtektinai prisiuostė virdama, o visi supratingai su tuo sutiks. Daugių daugiausia primins, kad man arba tėvui močiutė jos dalį atiduotų, arba tik paklaus dėl tikrumo, ar tai man, ar tėvui, ir tai, ką močiutės teisingumas

lems, ėmes atgal į sultinį, kad būtų šilta, kai grįšime, nes mūsų nėra. Mes išėjome pasivaikščioti. Taip tėvas pasakė, po sumos eisime pasivaikščioti su Piotrušiumi. Šiandien gražus oras. Tai eikite. Tegul visi pamato jį su tuo jūrininko kostiumėliu. Tiktai grįžkite pietų.

Tačiau tėvas nė nemanė grįžti pietų, nes nekenė tų gaidžio dalybų, ir mieliausiai išvis būtų nevalgęs. Tad motina be reikalo, gal teisindama mus, o gal malšindama įsimetusį nerimą, pasakys, kad turėjome grįžti pietų, o kažkodėl mūsų nematyti. Niekas vis tiek neatkreips dėmesio, vienintelis senelis pasakys, kad galėjo tas gaidys dar šiek tiek pavirti, nes kietokas. Dėdė Vlodekas atkirs, kad jam pats tas, nes nemėgsta, kai mėsa nuo kaulų atšoka, o senelis galėtų dantis susistatyti, nes viskas jam kietoka, morkos kietokos, griežčiai kietoki.

Vis dėlto juodu neturi noro toliau ginčytis, nei senelis, nei dėdė Vlodekas, atlyžo valgydami tą gaidį, net kalbėti veik nekalba, tarsteli ką nenoromis, nes kam dar kalbėti ir žodžius gaisinti, kai valgai. Žodžiai su valgiu per daug vienu metu, ir nepritinka viena prie kito, nežinai, kalbi ar valgai, be to, valgymas irgi yra kalba.

Regis, baigė valgyti, kaulai iš gaidžio teliko, bet kažkaip gaila keltis nuo lėkščių, gaidys ne kasdien pietums būna ir net ne kiekvieną sekmadienį. Todėl kaulus dar galima apgraužti, prie jų dar liko kremzlių, sausgyslių, ir jie graužia, triauškina, čiulpia. Dėdė Stefanas sako, kad kaulai yra gardžiausi, ir storiausią kaulą sutriauškina savo stipriais, sveikais dantimis. O kai čiulpia, tai lyg švilpčiotų. Senelis irgi, perskėlęs peiliu savo kulšies kaulą, nes juk neperkrimstų tais keliais senais dantimis, votuloja jį visais šonais ir pritaria, kad gardžiausi. Nes kauluose pats skanumas, sako tetutė Jadvyga ir siulpčioja plonai, bet ir kaulai jai

teko plonyčiai – menki šonkauliukai ar sparnelio. Užtai dėdė Vlodekas čiulpia, net žandai įdumba, ir garsiausiai už visus. Dėdei kiekvienas kaulas yra kitokio skonio, vienoks kulšies, kitoks sparnelio, dar kitoks kaklo, o skaniausi yra galvoje, sako, bet galvą, kaip tyčia, turi motina. Jis, beje, moka čiulpti ir nečiulpdamas, tik vartydamas kaulą burnoje, kol vien seilėmis paverčia jį košele. Tačiau kai dėdė nori pakiršinti senelį, čiulpia per visą trobą.

Negali, kvaraba, tyliau, senelis nepakenčia tokio čiulpimo. Ir ne todėl, kad pats nepajėgia, bet viskas, kas iš kitų prasikiša, griaua darną šeimoje, taigi ir čiulpti turi kiekvienas taip, kad sutartų, nors kiekvienas saviškai ir pagal kaulą, koks kam teko. Nes, žinia, kaulas kaului nelygu, nors ir vieno gaidžio. Būna kaulai, kauliukai, kaulėliai, kaulučiai, bet juk visi jie gaidžio kūne sutarė, tai ir garsai to čiulpimo, nors skirtingi, turi sutarti, nelyg gaidys giedotų. Galėčiau nežiūrėdamas atskirti, kad tai dėdė Stefanas čiulpia, o tai siulpia senelis, dėdė Vlodekas, tetutė Jadvyga, tetutė Marta ir močiutė.

Tik motina nečiulpia. Miesčionka pasidarei o miesčionka, sako dėdė Stefanas, net kaulų čiulpti nebemoki. O prieš ištekėdama mokėjai. Nemažai metų čia su mumis gyvenai, ir čiulpdavome, atmeni? Nepasimiršta taip greitai, kai ką nors mokėjai ir nuo pieninių dantų. Ir visi su užuojauta žiūri, kaip motina gramdosi peiliu tuos kaulėlius, galvos ir kojų, o juk tereikėtų įsidėti juos į dantis ir iščiulpti. Visas gardumas tau perniek nueis, gailėstauja dėdė Stefanas. Jie taigi taip iščiulps, kad nė šuo nebeturės ko graužti.

Einame su tėvu Žalesos, o gal Giliojo kelio arba Mergelių kalno link. Sunku tatai atspėti iš nuotraukos. Jos kraštai verčia mus susiglausti. Tėvui net nurėžta kairė alkūnė. O takelį po

kojomis galima tik vos ne vos numanyti, baigiamės bemaž savo batų nosimis. Tėvas avi, regis, juodais pusbačiais, nors atrodo pilki. Mano sandaliukai veikiausiai rudi. Motina dažnai sakydavo, kad mano amžiaus berniukui geriausia yra rudi. Be to, karas, nēr kitokios odos, tik juoda arba ruda. Tačiau iš pilkos nuotraukos sunku atspėti, ar jie iš tiesų rudi. Net vešlūs lapai ant galelio šakos, išsikišusios nuotraukos šone, mums virš galvų, negali prasismelkti pro tą pilkumą, nors turbūt trykšta žaluma. Ir kalvotus laukus mums už galvų, ir kažkokių medžius, sumažintus iki žolės dydžio, ir dangaus lopinius viršuje – viską dengia pilkuma. Ir mane su tėvu, nors stovime šviečiant saulei tą vasaros sekmadienį. Tai matyti iš šakų šešėlio ant mūsų ir iš skrybėlės krašto šešėlio tėvui ant veido.

Laikomės susikibę už rankų ir žvelgiame kažin kur į erdvę priekyje. Tėvas tomis savo išverstomis akimis, aš susiraukęs nuo saulės. Tėvo akys yra ryškiausios visoje nuotraukoje, jos vienintelės prasimuša pro nuotraukos pilkumą. Atrodo, kad tik jose susitelkė visa saulės šviesa, grąžindama joms natūralią spalvą, ne lapams, ne dangui, tik toms išverstoms tėvo akims. Tačiau kokios iš tiesų jos spalvos: rudos, mėlynos, juodos? Galbūt, jei žiūrėtų nerūpestingai, apatiškai arba šypsotūsi, lengviau būtų pasakyti, rudos, mėlynos ar juodos. Neįstengiu ir pagal save nuspėti, kokios spalvos tos jo akys. Akis paveldėjau iš senelio, taip bent būdavo sakoma, tavo akys kaip senelio, antai, net kairys vokas tau lygiai taip virpčioja.

Nesu vis dėlto tikras, ar tėvo akys iš tiesų žiūri. Jeigu ne ta mus užliejusi vasaros saulė, galima būtų pasakyti, kad jos maldauja šviesos visuotinėje tamsoje. O gal toje skaisčioje saulėje, pažvelgusios anapus akiračio, jos staiga išvydo kažką, ką žmogaus akims duota regėti tik kokioje antžmogiškoje vizijoje,

tačiau jos išsigandusios nenori tuo patikėti. Ir tokias jas fotografas įamžino.

Iš kur atsirado tasai fotografas tą saulėtą vasaros sekmadienį, patį vidurdienį, mūsų kelyje? Ir kas tai galėjo būti, jeigu kaime niekas neturėjo fotoaparato? Jei norėdavo kas nusifotografuoti, turėdavo važiuoti į miestą. Tiesa, kartą per metus, per Šventąjį Vincentą, kai būdavo atlaidai, atvažiuodavo fotografas. Tačiau jis darydavo nuotraukas tik su išpjauta širdimi, ulono munduru ir ant kupranugario, dykumoje, beduino drabužiais. Dėdė Vlodekas turėjo visas tris. Kai juodu ginčydavosi su seneliu ir senelis pristigdavo prieš dėdę argumentų, iškalbėdavo jam dėl tų nuotraukų. Ant kupranugario, kvaraba. Nu, ar nepasimaišė anam galvoje?

Bet argi dėdės kaltė, kad įsiamžino ir toje širdyje, ir su ulono munduru, ir ant kupranugario, dykumoje, beduino drabužiais, jeigu kaime niekas neturėjo fotoaparato, o į miestą dėdė niekada nebūtų važiuojęs fotografuotis, į miestą kai važiuodavo, tai tik į turgų. Be to, jis mėgo atlaidus.

O štai dėdė Stefanas atlaidų nemėgo, tačiau kai žiūrėdavo į šventadieniškai apsirengusią tetutę Jadvygą, negalėdavo susilaukyti bent nepasakęs, tik į nuotrauką dabar tave, Jadvygut. Gaila, kad kas kaime neturi fotoaparato. Į tai atsidusdama įsiterpdavo motina, o, kad ne tas karas, ir fotoaparata turėtų dabar Piotrušius, galėtų mus visus nupaveiksluoti.

Aparatą turėjo vienintelis gefreiteris Hankė iš komendantūros. Tačiau niekas jo nėra matęs su aparatu sekmadienį. Nors kaip tik sekmadienis yra tinkamiausia diena fotografuoti. Gal net tam Dievas davė žmonėms sekmadienį, kad šventadieniškai apsitaisę, išsiprausę, susišukavę, tą vienintelį kartą per savaitę galėtų įsivaizduoti, kokie jie galėtų būti, o ne kokie yra. Ir ne

vienas tikriausiai sava valia, neverčiamas leistūsi fotografuojamas netgi Hankės, nes nebuvo nusistatę prieš fotografiją. Tačiau Hankė jei pasirodydavo sekmadienį kaime, tai tik su pistoleto dėklu prie diržo.

Užtai paprastą savaitės dieną nebūtum perėjęs per kaimą, nesidūręs su Hanke, kai jis su aparatu ant krūtinės, dažnai nuo ankstyvo ryto, medžioja žmones it velnias sielas ir spragsi. Spragt. Spragt. Ar gal dėl to, kad tokia jo tarnyba, ar iš keršto? Nes niekam nedovanodavo, jauniems, seniems, vyrams, boboms, vaikams.

Kaimas drebėdavo iš siaubo, kai Hankė pasirodydavo su tuo aparatu. Motinos čiupdavo vaikus nuo kelio, nurinkdavo džiūstančius puodus nuo tvorų, džiūstančius skarmalus nuo virvių, nes, neduok Dieve, dar ims ir spragtels. Ar karves kas išgindavo, tai grįždavo. Arba važiuodavo kas vežimu, tai sukirsdavo arkliui ir sprukdavo, o jei būdavo per vėlu, nes Hankė visai čia pat, tuomet mesdavo arklį, vežėčias, botagą ir nerdavo į artimiausią kiemą arba slėpdavosi artimiausioje užuoganoje. Ar ant suolo prie trobos kas sėdėdavo, tai šmurkšt į trobą kaip zuikis. O net jei kas šventadieniškai būdavo pasidabinęs, nes kaip sykis ėjo pas kunigą tartis dėl santuokos ar laidotuvių arba miestanį seniūniją išsiruošė, arba į teismą, tai irgi traukdavosi Hankei iš kelio. Nes Hankei nepatikdavo, kai sutikdavo ką šventadieniškai išsipusčiusį šiokią dieną. Tokį galėdavo iškratyti, išplūsti ir net nuvesti į komendantūrą.

Hankė fotografuoja, sklisdavo iš lūpų į lūpas lyg nelaimę pranašaujanti žinia. Antai jau pas koplyčią! Antai čia! Antai ten! Antai prie mokyklos! Stovi prie Kalemباسos trobos! O, šuo draskosi pas Marcus, turbūt Hankė ten. Nuėjo pas Boduchus, gerai, kad Boduchai visi laukuose, tik senelis likęs, oi, užstaiptys

jis tau senelį, užstaišys, Dieve, duok jėgų seneliui, kad išgyventų tą spragsėjimą.

Nes Hankė ne šiaip sau fotografuodavo. Hankė turėjo savo pasaulį, kaip tikras menininkas, tik žmonės kaime to nesuprato. Pirmučiausia savo pasauliui jis ieškodavo skurdžiausiai apsirengusių, skarmaluotų, basų, negražių, bedantėmis burnomis lyg drevės, su veidais lyg senų gluosnių, lyg saulės iškepinta žemė. O, tuomet jo fizionomija nušvisdavo, ir kartodavo, *sehr gut, sehr gut, wunderbar*. Ir spragt. O neleisdavo niekam nė plaukų suglostyti ar skarelės ant galvos pasitaisyti, ar marškinių susikišti į kelnes, ar sagų susisegioti, nekalbant apie nubėgimą trobon nors truputį apsitvarkyti. Tik taip, kaip užklupdavo žmogelį, liepdavo nejudėti, ir spragt. Kartais pastatydavo jį prie kokios senos tvoros, prie kokios griūvančios lūšnos, prie nudžiūvusio medžio, ir spragt. Kartais liepdavo plačiai šypsotis, jei žmogus neturėdavo dantų, arba kepurį ar skrybėlę nusimaukšlinti, jei žmogus kaip sykis būdavo su kepurium ar skrybėle, ar net ir batus nusiauti, kartais ant slenksčio atsisėsti arba ant akmens ir susimąstyti, kad atseit apie gyvenimą susimąstė. Ir kartodavo tą savo *sehr gur, sehr gut*. Ir spragt. Ar su pjautuvu, dalgiu, su grėbliu, su šiaudų kūliu, spragt. O, *sehr gut, sehr gut. Wunderbar*. O kai girtą sutikdavo, tai eidavo paskui jį ir iš visų pusių spragsėdavo, iš toliau, iš arti, prisikišdavo prie pat marmūzės, kone įlisdavo į jį su tuo savo aparatu, o girtuoklis nebūtų girtuoklis, dar kvailai šypsodavosi, nes galėjo nė nežinoti, kad tai gefreiteris Hankė jį fotografuoja, manė, kad Dievui taip patikęs.

Ypač mėgdavo fotografuoti vaikus, o labiausiai tuos paišinus, murzinius, dažnai vienais marškinaičiais, bekelnius, kokie būna kaimo vaikai, kai motina ir tėvas laukuose. Dar liepdavo jiems apsižarstyti dulkėmis arba maklinėti po purvyną, jei būdavo per

mažai paišini ir murzini. Nors negali sakyti, duodavo jiems už tai saldinių arba paglostydavo jiems galveles, ir vaikai mielai žarstydavosi ar maklinėdavo, nebūtų vaikai. Ir spragt. *Sehr gut. Sehr gut. Wunderbar.* Dirsteldavo jis ir į kiemus ir net užeidavo į trobas. Ir spragt.

O jau su Madėjų šeimyna buvo veik susibičiuliavęs. Nors Madėjai sakydavo, kad jis ant jų užsisėdo. Šūsnis jų buvo, ir baisus skurdas iš visų kampų lindo. Jų namas buvo vargingiausias kaime. Susmegęs į žemę, iš vienos pusės kartimi paremtas, langiukai ne didesni už kopūsto galvą, o ir patys, nuo senelių, dukrų, sūnų, marčių ir žentų iki mažiausių bamblių, neatrodė geriau. Tačiau Hankė nušvisdavo juos pamatęs ir sveikindavosi su jais kaip su gerais pažįstamais. Tapšnodavo jiems per petį ir net mėgindavo vieną kitą žodį pasakyti lenkiškai.

Nieko nelaukęs išsivesdavo juos kieman, į saulę. Čia iš pradžių ilgai žiūrėdavo, kur ta saulė virš kiemo, o paskui rikiuodavo juos pagal tą saulę tai šen, tai ten, po visą kiemą, Madėjams net kartais atrodydavo, kad jis tą saulę danguje taip rikiuoja. Nes norėjo, kad ir gryčia išeitų, ir dar iš anos pusės su kartimi, kad ir klojimas, kad tvartai, kad tvora, šuns būda, kad visas pasaulis. Užvaikydavo juos dažnukart taip, kad vos kojas Madėjai pavilkdavo, nors tik po kiemą ir dar ne taip didelį.

Senelius dažnai turėdavo net stumdyti, tampyti, nes šie atsisakydavo paklusti ir verčiau norėdavo, kad juos nušautų. O tasai, kad negerai šičia, geriau bus ten, ir vėl juos gainioja. Arba ten. Gal ten, kur tas tarpas, tai išeis ir gabaliukas sodo. Nors koks ten tas Madėjų sodas. Trys kriaušaitės išilgai, dvi obelaitės skersai ir viena puslaukinė slyvukė. Be to, dar keletas nudžiūvusių medžių, kurių metų metus niekas neprisiruošė nupjauti ir iškasti.

Ir kai rasdavo su jais tokią vietą, kad pagaliau šypsena nušvisdavo jo veide, tai dar juos taršydavo, pešiodavo drabužius, stumdydavo tuos į galą, anuos į priekį, sukeisdavo tuos su anais, tiems liepdavo pritūpti, aniems susispausti, kitiems išsiretinti, o dar kitiems prie žemės prisiploti. Arba kuriai nors dukrai ar marčiai krūtį iš palaidinės išritinti ir vaidinti, kad atseit žindo bamblių ant rankos į skarą suvystytą. Mat nors bamblių Madėjai turėjo be skaičiaus, beveik visi jau buvo ūgtelėję. O dar dažnai juos išplūsdavo, kad vikriau nepajuda ir neatspėja jo minties.

Betgi reikia pripažinti, kad ir savęs negailėdavo, klūpčiojo, tūpčiojo, priartėdavo, nutoldavo, užeidavo jiems iš vieno šono, užeidavo iš kito, kartais tuo aparatu stačiai jiems per veidus braukdavo. Pasilypėdavo ant kelmo, ant vežimo. Kartą net liepė jiems kopėčias pristatyti prie šiaudinio stogo ir užsikorė tomis kopėčiomis, bet ir čia jam buvo negerai. Kepurės snapelį nusukdavo atgal, kitąsyk visai nusiimdavo. Prasisėgdavo apykaklę, atsisėgdavo diržą su dėklu ir numesdavo kur pakliuvo. Madėjai sakė, kad galima buvo jam nušvilpt pistoletą kaip kažin ką. Tačiau kam? Niekas negirdėjo, kad kuris iš Madėjų sūnų ar žentų būtų į partizanus ėjęs. Hankei dažnai kakta prakaitu nurasodavo, o jis spragsėjo ir spragsėjo, tai Madėjai sakydavo, kad net velnias jo akyse būdavęs matyti. O kai pagaliau baigdavo šitaip spragsėjęs ir pasakydavo, *sehr gut*, atsisėsdavo sau ant kelmo ar akmens ir dūsuodavo, lyg po to velnio niekaip negalėtų atsigauti.

Tačiau ir Madėjai po to spragsėjimo dažnai jausdavosi nežmoniškai nulesinti. Ir likdavo toliau stovėti, tarsi nežinodami, ar jie dar yra pasaulyje, ar jau tik nuotraukoje. Kol galop Hankė jiems turėdavo pasakyti *weg*.

Vis dėlto ir talentingiausią menininką kartais paima noras nusižengti savo principams ir padaryti ką nors labai banalaus

ir nuvalkioto. Todėl kas žino, ar kaip tik ne šiuo tikslu išsiruošė Hankė tą saulėtą vasaros sekmadienį pasivaikščioti, pasiėmęs su savimi, tą vieną vienintelį kartą, fotoaparata. Ir ne jis mums, bet mes su tėvu jam pasitaikėme. Nors galėjo atrodyti, kad mūsų pasivaikščiojimais tik atsitiktinai sutapo.

Jis nusišypsojo mums iš tolo lyg geriems pažįstamiems, o kai priėjo arčiau, toji šypsena peraugo kone į dėkingumą mums. Tėvas su tuo gabardino paltu, kurį net vasarą, jei nebūdavo per karštą, buvo praręs vilktis, su skrybėle ant galvos, aš su tuo jūrininko kostiumėliu, kokie kitokie jam turėjome atrodyti, palyginti su jo kasdienišku pasauliu, kokie jaudinamai neišraiškūs, palyginti su tuo, ką buvo įpratęs fotografuoti. Gal net paklausė mūsų, kur einame. O kai tėvas atsakė, kad pasivaikščioti, jį tai pralinksmino, nes pats kaip tik grįžo iš pasivaikščiojimo. *Spazieren, spazieren*, kartojo pro pravieptus dantis. Ir tai tikriausiai jį dar tvirčiau įtikino, kad mes jam stačiai iš dangaus nukritome, nes jau seniai negirdėjo žodžio *spazieren*, tokio neatsakingo ir nerūpestingo.

Liepė mums atsistoti, girdi, nufotografuos mus. Ne ten. Ten. Po tuo medžiu. Įsaulyje. Ir štai stovime su tėvu greta, laikydami už rankų. Tėvas su tuo tarsi per dideliu gabardino paltu, tarsi prislėgtas per didelės skrybėlės. Aš su mėlynu jūrininko kostiumėliu, baltu jūrininko kepuriuku ant galvos, su sandalais ir kojinaitemis ligi kelių.

Tada, be abejo, nežinojau, ką toji akimirka man reikš. Gal net buvau nepatenkintas, kad kažkas mus sustabdo dėl kvailos fotografijos. Ir todėl negaliu būti tikras, ar tai buvo gefreiteris Hankė, nors nieko kito neįstengiu prisiminti, nes ir kas gi galėtų tai būti? Juk niekas kaime neturėjo fotoaparato. Todėl, jei tai būtų buvę įmanoma, pasakyčiau, kad niekas mūsų nefoto-

grafavo, tiesiog, kaip dažniausiai atsitinka su nuotraukomis, po daugelio metų radau ją tarp kitų nuotraukų. Vis dėlto sprendžiant iš išverstų tėvo akių, tai galėjo būti gefreiteris Hankė, nes juk nežiūrima tokiomis akimis, kai kas nors fotografuoja. Pats fotografas prieš spragtelėdamas perspėja, šypsokitės. O jei pasitaiko, kad pamiršta, tai juk ir taip savaime aišku, kad prieš fotoaparataž reikia nusišypsoti, nes šios trumpos akimirkos jau nebesugražinsi.

Paprastai tėvo akys būdavo švelnios, žvelgiančios su kažkoku atlaidžiu liūdesiu, kažkur giliai, dugne, slypinčiu, tačiau kartu tokiu ryškiu, kad labiau įsimindavo tas jų liūdesys nei spalva. Ir net jam šypsantis iš akių neišnykdavo tas liūdesys. Matyt, jis vis dėlto nebuvo tikras, kad stovi priešais fotoaparataž, nes gefreiteris Hankė, staiga užplūdus norui išpirkti savo nuodėmes, įsigėdė mus nufotografuoti. Gal tėvui atrodė, kad stovi prieš nutaikytą vamzdį, laukdamas, kada driokstelės šūvis. Gal net stipriau suspaudžia man ranką, tarytum atsisveikindamas. Gal nori man kažką pasakyti, tačiau tą akimirką žodžiai įstringa gerklėje. O gal visų suaugusiųjų akys anuomet buvo tokios, tačiau to nebuvo matyti, kol buvo gyvi, tai išryškėja tik senose nuotraukose, kai jos, jau pavargusios nuo ilgos atminties, išblunka, papilkėja. Mane akina tik saulė.